

Fredrik Barth: En intellektuell biografi

Thomas Hylland Eriksen

Oslo: Universitetsforlaget 2013.

Innhold

Forord

1. *Watching and wondering*

2. Makten og æren

3. Nomadens frihet

4. Handlingens mann

5. Den globale teoretikeren

6. Etniske grupper og grenser

7. *Baktaman vibrations*

8. En ny kompleksitet

9. Et turbulent tiår

10. Kunnskapsantropologi

11. Guruen og trollmannen

12. Mellom kunst og vitenskap

Barths publiserte arbeider

Forord

Jeg skulle komme meg på egen hånd til Irak. Så skulle Braidwood fø meg og utstyre meg der, og gi meg en liten slump som jeg kunne bruke for å fortsette å gjøre feltarbeid på egen hånd. Braathens S.A.F.E. fløy på Hong Kong en gang i uka, og jeg tenkte at der hadde jeg kanskje sjansen. Så jeg gikk til Braathen og sa: ”Har du plass til en ung norsk forsker som skal ut og få sjansen til å være med på en amerikansk ekspedisjon?” Han sa jo, han ville gjerne støtte norsk forskning, så han kunne gi meg rabatt, og han pleide gjerne å gi 25 % reduksjon på billetten – ville det hjelpe? Visste jeg hva den kostet? Nei, jeg måtte tilstå at jeg ikke engang hadde undersøkt hva det kostet. Så da fortalte han meg det og spurte om det ville hjelpe. Da måtte jeg tilstå at det hjalp ikke nok ... og så ga han meg halv pris, da. Og sendte meg ut. [1]

Slik forteller Fredrik Barth om opptakten til sitt første eksotiske feltarbeid, nærmere bestemt i irakisk Kurdistan i 1951. Han var ikke den første norske antropolog som gjorde feltarbeid i fjerne strøk, men hans tidlige feltarbeid i Kurdistan dannet opptakten til et livsverk som både er omfattende og konsistent. Det er dette livsverket som står i sentrum for denne boken.

Selv om du ikke på forhånd visste hvem Barth var, merket du auraen når han kom inn i rommet. Når han gikk opp på kateteret på 1980-tallet, så vi en høy, slank mann med skarpe trekk, grå bart og grått hår med litt høyere hårfeste for hvert år, store hender og en aristokratisk holdning. Han hevet aldri stemmen, og tillot seg gjerne et gutteaktig smil når han fortalte humoristiske anekdoter fra felten. Ofte virket det som om innholdet i forelesningene var enkelt, men vi forstod etterpå at det skyldtes at de var gjennomtenkte og fulgte en logisk progresjon. En forelesning med Barth gav en opplevelse av å være til stede ved en begivenhet.

Dette er ingen konvensjonell biografi av typen ”Life and Times”, der hovedpersonens liv beskrives i detalj, med fortløpende sideblikk til hans eller hennes samtid og samtidige. Da vil det være mer korrekt å betrakte denne boken som en

mellomting mellom samtale og idéhistorie. Hovedpersonen er altså Fredrik Barth, som ikke bare er Norges og Skandinavias fremste sosialantropolog, men en av verdens mest innflytelsesrike antropologer fra 1950-tallet til i dag. Innfallsvinkelen er både biografisk, idéhistorisk og dialogisk. Jeg er nemlig ingen distansert betrakter, men deltar selv i den samme intellektuelle verden som Barth har vært med på å skape. Helt siden jeg begynte å studere sosialantropologi høsten 1982 har Barth befunnet seg i kulissene som samtalepartner, som oftest bare representert gjennom sine tekster, men også av og til i fysisk form. På denne tiden satt Barth på Etnografisk museum i Oslo sentrum, mens vi studerte ved Institutt for sosialantropologi på Blindern. Hans forhold til instituttet var komplisert, men når studentene spurte om han kunne komme og holde en forelesning for dem, svarte han ja om han kunne. Han brukte aldri manus og skrev sjelden på tavlen, og likevel var forelesningene blant de mest stringente og poengterte jeg kan huske å ha opplevd. Siden jeg selv har forsket på etnisitet og nasjonalisme, har mange utenlandske kolleger opp gjennom årene gått ut fra at Barth hadde vært min lærer og veileder. Slik var det altså ikke, men hans karisma var likevel av et slikt format at han gjerne hadde et åndelig nærvær i auditoriet på Blindern selv om han fysisk befant seg åtte holdeplasser unna langs trikkelinjen.

De fleste som ikke selv er antropologer, er uvitende om hvor viktig Barth har vært og stadig er. Faktum er at han ikke bare er et av de store navnene innen sosialantropologien, men en vesentlig premissleverandør i nyere samfunnsvitenskap generelt. Berømte sosialteoretikere som Giddens og Bourdieu har forholdt seg aktivt til Barths metodelære og analytiske perspektiver; han ble i sin tid hyllet av den betydelige sosiologen Erving Goffman som en vesentlig fornyer av studiet av sosialt liv, og innledningen til hans antologi om etnisitet fra 1969 er en av de mest siterte tekstene i samfunnsvitenskapen overhodet. Den viktigste hensikten med denne boken er å vise hvilken betydning Barths forskning har hatt i antropologien, og hvilken betydning den burde få utenfor antropologien. Et fag som handler om mennesket, er nemlig lite verdt dersom det ikke kan kaste kritisk lys over menneskets selvforståelse.

For å oppnå dette målet er det imidlertid nødvendig å plassere Barths egen intellektuelle løpebane i en bredere kontekst, og jeg skal bruke hans egen metode for å anskueliggjøre hans valg, posisjoneringer og prioriteringer. I sin forskning er Barth

nemlig først og fremst interessert i sosiale prosesser slik de settes i gang av konkrete personer som gjør det beste ut av sin situasjon, gitt begrensningene og mulighetene som gis av omstendighetene. Den bredere intellektuelle verden Barths forskning utviklet seg i samspill med og ofte i opposisjon til, omfattet generelle teoretiske retninger som strukturalisme, marxisme og systemteori – samt mer spesialiserte antropologiske teoribygninger som kulturmaterialisme, strukturfunksjonalisme og kulturhermeneutikk. Barths konsekvente fokus på aktørene og konkrete handlingsforløp har i ettertid vist seg å være mer robust enn de fleste av disse retningene, men jeg vil etter hvert argumentere for at det kommer et punkt, tydelig i Barths egen forskning, der begrensningene ved metoden blir tydelige.

Dette er nemlig ingen hagiografi eller ukritisk hyllest til et stort intellekt. Derimot er dette en *kritisk* hyllest til et stort og særpreget intellekt, og slik Barths egne tekster ofte har vært skrevet med et polemisk mål, vil jeg presentere ideene hans uten å legge skjul på mulige innvendinger. En slik fremstilling er selvfølgelig i Barths ånd. For ham har det alltid vært viktigere å søke sannheten enn å få rett. Han har aldri verken tilhørt noen retning eller hatt ambisjoner om selv å danne en ”skole”, men har i stedet forsøkt å leve etter naturforskeren Niko Tinbergens maksime ”watching and wondering”.

I arbeidet med denne boken har jeg fått mye hjelp av kolleger i inn- og utland. Astrid Anderson og Frøydis Hauganes bibliografi over Barths publiserte arbeider, som er gjengitt bakerst i boken (i en litt redigert utgave), har vært til stor hjelp. Jeg er også svært takknemlig overfor professor Edvard Hviding, Universitetet i Bergen, for at han generøst har stilt et stort intervjumateriale til min disposisjon. Det var en fantastisk gave å få, helt i tråd med den grunnleggende antropologiske innsikten om at resiprositet – gjensidighet – er noe av det som gjør livet meningsfylt. Edvard, I owe you one! Underveis har jeg også hatt glede av samtaler med mange kolleger i inn- og utland, og vil i denne sammenheng særlig takke Jan-Petter Blom, Gunnar Håland, Gudmund Hernes, Richard Jenkins, Adam Kuper, Tian Sørhaug, Richard A. Wilson, Nils Christie, Ottar Brox og Kim Wikan Barth. Bjarne Hodne, Kari J. Spjeldnæs og Ottar Brox har lest hele førsteutkastet, og jeg takker dem for gode og relevante kommentarer. Endelig vil jeg rette en spesiell takk til Unni Wikan for å ha oppmuntret til prosjektet, og ikke minst for å ha bidratt med konstruktive og viktige innspill gjennom hele prosessen, og helt til slutt Fredrik Barth selv, for fine samtaler i

tiden etter at han ”flyttet hjemmefra”. Disse møtene fikk meg til å innse at det viktigste jeg har lært av Barth, helt siden jeg som gymnasiast så tv-serien ”Andres liv og vårt eget” i 1979, er at det meste av det vi tar for gitt, kunne ha vært annerledes. At verdens kulturelle mangfold fortjener å utforskes på en fordomsfri måte. Og sist, men ikke minst, at du på ingen måte står i fare for å miste dine egne verdier ved å interessere deg for andres.

Oslo, august 2013

1. *Watching and wondering*

Som så ofte i sosialantropologiske beskrivelser er vår oppgave å finne ut hva slags ting det er å vite om dette samfunnet, i stedet for å prøve på en rigorøs registrering av svar på spørsmål som allerede i prinsippet er kjent for forskeren.^[2]

Den første Barth på norsk grunn var en gruveingeniør fra Sachsen, hentet til landet av kongen for å bistå med utvinning av sølv i Kongsberg. Han kom altså, som Fredrik Barth uttrykker det, til Norge som u-hjelpseksperter. En av hans etterkommere, nemlig Thomas (Tom) Fredrik Weybye Barth (1899–1971), var også interessert i stein. Han ble geolog, tok doktorgraden allerede som 27-åring og reiste til Tyskland på stipend i 1927. Der, i Leipzig, 22. desember 1928, ble hans første og eneste sønn født, fire år etter datteren Tone. Gutten fikk også døpenavnet Thomas Fredrik Weybye Barth, i tråd med en familietradisjon som tilsa at førstefødte sønn skulle ha dette navnet, men at annenhver generasjon skulle kalles Tom og Fredrik i det daglige.

Tom Barths kone Randi (f. Thomassen, 1902–80) hadde ingen akademisk karriere, men til gjengjeld hadde hun betydelige kunstneriske interesser. Fredrik var sterkt knyttet til moren, og den milde skarringen han har beholdt hele livet, skyldes ikke barnepike fra Arendal, men mor og tanter fra Kristiansand.

Familien ble ikke værende i Tyskland. Tom Barth fikk snart et nytt stipend og senere en stilling ved Carnegie Institution i Washington, og Fredrik var knapt et halvt år gammel da de reiste dit, hvor de ble boende til Fredrik var syv år gammel og klar til å begynne på skolen. Foreldrene ville tilbake til Norge, så da det i 1936 åpnet seg en mulighet i Oslo, flyttet de hjem. Allerede året etter ble Tom Barth professor i geologi ved Universitetet i Oslo. Karrieren fikk et avbrekk under krigen, da Barth var med i motstandsarbeidet. Etter krigen var Barth tre år i Chicago før han vendte tilbake til Mineralogisk-geologisk museum på Tøyen, hvor han ble værende som professor og bestyrer til han gikk av med pensjon i 1966.

Tom Barth var en karismatisk mann med betydelig personlig autoritet. Han var også kjent for sin ekstreme selvdisiplin. Selv når familien kom sent hjem fra et selskap, kunne han sette seg til og rette på et manuskript han holdt på med. Han fremstod mer som kraftfull enn streng, og må ha fungert som et naturlig rolleforbilde for sønnen.

Fredrik Barth forteller at familien først leide en leilighet ved Holmenkollen, som kort tid senere ble gjort til hovedkvarter for det tyske luftvåpenet i april 1940. ”Så vi ble kastet ut 20. april eller noe sånt noe – og heldigvis, for da var det ennå mulig å finne noe – så flyttet vi til Sogn haveby, og min formative barndom var vel egentlig der, fra syvende klasse.”^[3]

Folkeskolen avsluttet Barth på Tåsen skole. Da var Norge okkupert, og tyskerne brukte Berg skole som sykehus. Dermed ble det realskole og gymnas på Blindern. Barth hadde lett for det, og var ”suveren på skolen”, slik hans skolekamerat, den senere internasjonalt kjente kriminologen Nils Christie, uttrykker det. Blant annet var han uvanlig god til å tegne.

I ettertid husker Barth okkupasjonstiden – han var 16 da krigen tok slutt – som en ”merkelig, fin situasjon”, hvor ”du kunne være med flertallet på den riktige siden og allikevel være i opposisjon til makten, ikke sant? Hvor det ikke var noe fristende i å skjene ut i protest mot samfunnet, for spenningen lå i å kjempe for det som var legitimt!”^[4] Nå hadde han likevel et snev av noe opposisjonelt i seg. Sammen med Christie og Sven Knudsen dannet Barth nemlig både en privat studiesirkel på Nordberg og en antireligiøs elevforening, som i sitt nøyaktig oppstilte og høytidelig signerte budsjett blant annet hadde ført inn en post til en verdi av tre kroner med beskrivelsen ”Konfirmasjonskondolanser”. Blant skolekameratene var også Eivind

Heiberg, storebroren til Karin Heiberg, som senere ble gift med politikeren Thorvald Stoltenberg.

Blant de viktigste av Barths erfaringer fra okkupasjonstiden var periodene da han ble sendt på landet til bønder i Engerdal, helt nord i Østerdalen. Der samlet de mose og reinlav til kufôr, de lauvet og flyttet fra sommerseter til høstseter. Fremdeles var bondelivet ganske tradisjonelt og lite mekanisert, og tenåringen Barth fikk være med på det. Bare noen få år senere skulle han gjøre en mindre feltstudie i de samme områdene.

Barth gikk også en kort periode i lære hos billedhuggeren Stinius Fredriksen, der han blant annet lærte å modellere i leire. Han bemerket, ikke uten en viss stolthet, at han har bidratt med høyre sko til Fredriksens statue av Lars Hertervig i Stavanger. Mot slutten av gymnastiden var det på ingen måte åpenbart at det var forskning han skulle vie livet til, og interessen for kunst har han beholdt hele livet, selv om den i liten grad kommer til uttrykk i hans forskning. Da Tom Barth i 1946 fikk et professorat i Chicago, fikk Fredrik imidlertid anledning til å følge med ham, og denne muligheten ville han ikke la gå fra seg. Det var altså en endring i opportunitetssituasjonen – omstendighetene for valg – som ble avgjørende for veivalget. Hadde ikke Chicago åpnet seg som en mulighet, kunne Barth ha endt som skulptør i stedet for sosialantropolog. Videre valgte han ikke det mest opplagte studiet, nemlig naturvitenskap, men *human sciences* med hovedvekt på antropologi.

Det var bare far og sønn Barth som reiste til USA, nærmest som to ungarer. Søsteren Tone ble gift med kjemikeren Terkel Rosenqvist i 1945, og de flyttet til Trondheim der han fikk ansettelse ved Norges Tekniske Høyskole i 1945. Universitetet i Chicago var, da som nå, et av landets beste. I årene like etter annen verdenskrig hadde amerikanske universiteter en særlig vitalitet, ettersom en hel generasjon av *G.I.'s* (krigsveteraner), som hadde måttet avbryte sine studier for å tjenestegjøre i militæret, fikk universitetsstipend. Dermed kom den unge Barth sammen med et kull studenter som var betydelig eldre enn ham selv. Selv sier han at å bli student i antropologi ved Chicago innebar ”realiseringen av mitt høyeste ønske”. [5] I likhet med mange nysgjerrige gutter hadde han vært interessert i zoologi og evolusjon, men like etter at krigen tok slutt, hadde han oppdaget at det også gikk an å studere antropologi. Det skyldtes et kort møte med antropologen Conrad

Arensberg, som var i Oslo på gjennomreise like etter fredsslutningen, fremdeles i uniform.

Barth var ennå ikke fylt 18 da han begynte på studiene, og innen han var 21, hadde han både rukket å fullføre en mastergrad og å gifte seg med medstudenten Mary "Molly" Allee (1926–1998), datter av zoologiprofessoren Warder Clyde Allee. Det er ingen grunn til å anta noe annet enn at han må ha fremstått som en uvanlig begavet og målrettet student, og til tross for hans unge alder ville arkeologiprofessoren, Robert Braidwood, ha ham med til Irak som feltassistent året etter. Barths plan var å bli igjen i irakisk Kurdistan for å gjøre feltarbeid.

I de akademisk toneangivende landene var antropologien som fag i rask vekst i årene etter annen verdenskrig. Unntaket var Tyskland, hvor faget lå med brukket rygg. En del tyske antropologer hadde kommet seg ut i tide, mens andre ikke bare ble igjen, men også hadde kompromittert seg ved å samarbeide med nazistene før og under krigen, og en del var selv nazister. [6] Dette er ikke helt tilfeldig. Det var ikke etablert noe klart skille mellom biologiske og kulturelle forklaringer i antropologifaget generelt på denne tiden, og mange antropologer fra tiden før 1945 så kulturell variasjon i lys av antatte raseforskjeller. Dette gjaldt naturligvis også i Norge. [7] Dessuten delte mange antropologer nazistenes bekymring for kulturblending og dens presumptivt degenererende virkninger. Det dominerende antropologiske kulturbegrepet hadde nemlig felles opprinnelse med det nasjonalistiske kulturbegrepet, som ble videreutviklet i ekstrem og rasistisk retning av nazistene. Dette kulturbegrepet føres gjerne tilbake til filosofen og teologen Johann Gottfried Herder (1744–1803), i sin ungdom en radikal tenker som la vekt på at alle folkeslag hadde sin unike *Volksgeist*, knyttet til språk, sted og sedvaner. Både nasjonalister og kulturellevister har i to hundre år basert seg på en kulturforståelse med røtter tilbake til Herder, som legger vekt på grenser utad og likhet innad. I ideologisert form kan et slikt kulturbegrep lett gi inspirasjon til renhetsforkjempere og kulturelle grensevoktere. Apartheid-ideologien i Sør-Afrika ble langt på vei utformet i mellomkrigstiden av den tyskfødte antropologen Werner Eiselen, professor ved universitetet i Stellenbosch. En begrunnelse for folkeslagenes "adskilthet" (*apartheid*) var at overdreven kontakt ville være skadelig og svekke deres livskraft, identitetsfølelse og integritet. Kulturblending ville ifølge denne ideologien gjøre sørafrikanerne rotløse og fremmedgjorte.

Det var mange ledende tyske antropologer som ikke var fremmede for tanker av denne typen, og mange beholdt skandaløst nok sine stillinger også etter krigen, selv om deres internasjonale innflytelse nå var lik null. Andre antropologer fra Tyskland og Østerrike endte i konsentrasjonsleirene eller flyktet, gjerne over Atlanterhavet. Verken de tyske retningene eller deres nordiske avleggere fikk noen innflytelse på Barth. Rasebiologi og herrefolktenkning ble regnet som et tilbakelagt stadium, både i USA og Norge, da han kom inn i faget.

I de andre dominerende språkområdene var situasjonen annerledes. I Frankrike var det skapt et vitalt intellektuelt miljø i mellomkrigstiden rundt seminaret til Marcel Mauss (1872–1950), og mange i kretsen rundt Mauss hadde felterfaring fra ikke-europeiske samfunn. Snart ville Claude Lévi-Strauss (1908–2009) sette dagsorden for et par tiår fremover med sin nye teori, strukturalismen, da han i 1949 utgav sin monumentale bok om slektskap, *Les structures élémentaires de la parenté* (*Slektskapets elementære strukturer*). [8] Da Barth begynte å studere i Chicago, hadde den 18 år eldre Lévi-Strauss nettopp forlatt biblioteket ved New School of Social Research i New York, der han hadde arbeidet med sitt første hovedverk. Men heller ikke fransk antropologi skulle få noen særlig betydning for Barth, heller ikke da strukturalismen ble en ledende intellektuell retning et par tiår senere.

Britisk antropologi seilte også i medvind, og var i ferd med å etablere seg som teoretisk toneangivende. Gründerne Bronislaw Malinowski (1884–1942) og A. R. Radcliffe-Brown (1881–1955) var riktignok ikke lenger fysisk til stede. Malinowski døde i USA under krigen, og Radcliffe-Brown gikk av i 1946, men deres studenter og etterfølgere formulerte ambisiøse teoretiske programmer med det mål å gjøre sosialantropologien til en fullbefaren vitenskapelig disiplin, gjerne med hovedvekt på slektskap og politikk i småskalasamfunn. Denne fagtradisjonen forholdt Barth seg aktivt til og blir ofte, delvis med rette, regnet som en del av. Han var særlig tiltrukket av den praktiske, konkrete tilnærmingen til sosiale prosesser som kjennetegnet den britiske skolen.

Det var imidlertid ingen andre land som kunne måle seg med USA når det gjaldt antall antropologer og bredden i forskningen de bedrev. Dessuten hadde faget en annen historie, og en noe annen innretning, i USA enn i Storbritannia og Frankrike. I de to europeiske landene hadde antropologien sine røtter i sosiologi og

jus (derav navnet *sosial*-antropologi), og hadde særlig i Storbritannia sitt tyngdepunkt i studiet av sosial struktur, makt og politikk. Amerikansk antropologi hadde en annen historie. Den første amerikanske antropolog av betydning var Lewis Henry Morgan (1818–81), som blant annet gjorde omfattende feltstudier blant irokeserne i de nordøstlige grenseområdene mot Canada. Morgan var en usentimental, nøktern materialist, som utviklet teorier om teknologisk endring og kulturell evolusjon som blant annet inspirerte Marx og Engels' sene skrifter om førkapitalistiske samfunn. Morgans intellektuelle arv hadde imidlertid ligget relativt urørt og forrentet seg i flere generasjoner da en gruppe unge forskere omsider inkasserte den i 1950-årene, idet de proklamerte en interesse for materiell kultur og evolusjon. Forklaringen på denne forsinkede Morgan-resepsjonen kan sammenfattes i ett navn: Franz Boas.

Boas (1858–1942) var tyskfødt, jøde og innvandrer, og satt som professor ved Columbia University i New York fra 1899 til sin død. Sin egen forskning hadde han hovedsakelig blant nordamerikanske indianere og inuitter, og han inntok posisjonen som ubestridt lederfigur i amerikansk kulturanthropologi i førti år. Boas utdannet generasjoner av studenter, fra Alfred Kroeber og Edward Sapir til Margaret Mead og Ruth Benedict, som skulle prege faget til langt inn i etterkrigstiden, med etterdønninger som merkes godt den dag i dag.

Det går an å si at Boas skapte moderne amerikansk antropologi som en tysk åndsvitenskap i tradisjonen fra Herder, Wilhelm von Humboldt og Wilhelm Dilthey, i kontrast til den jordnære og pragmatiske materialismen til Morgan, som var ektefødt yankee. Fra Herder hadde Boas en kulturforståelse som kunne brukes til sammenligning; den humboldske universitetsmodellen la vekt på allmenndannelse (*Bildung*) snarere enn overdreven spesialisering, og filosofen Diltheys fortolkningslære ga metodiske hint om hvordan man kunne studere andre folkeslags meningsuniverser. I Boas' tapning ble studiet av symboler og mening, altså *kultur*-antropologi, en vesentlig beskjeftigelse for faget.

Boas regnes som opphavsmannen til den kulturellevistiske metoden, der enhver kultur skal forstås ut fra sine egne forutsetninger og ikke innenfor et på forhånd fastlagt evolusjonært skjema. Han insisterte imidlertid også på at antropologien måtte læres i hele sin bredde, noe som i praksis innebar at faget omfattet fire felter, som alle måtte studeres: fysisk antropologi (herunder biologisk

evolusjon), arkeologi, antropologisk lingvistik samt kultur- og sosialantropologi. Firefelts-tilnærmingen (*the four-field approach*) er i dag svekket, men fremdeles må de fleste amerikanske antropologistudenter ta grunnkurs i biologisk antropologi, herunder menneskets evolusjon, og arkeologi.

Chicago-instituttet som Barth kom til, var basert på Boas' modell, selv om det på andre måter var det minst Boas-influerte av de ledende instituttene i USA. Dette skyldtes minst to forhold. For det første hadde Universitetet i Chicago et livlig og vitalt sosiologimiljø. Under Robert Parks ledelse hadde Chicago-sosiologene levert pionerarbeider i forskningen på etniske relasjoner siden like etter første verdenskrig, og de var langt forut for sin tid med å utvikle presise metoder for å forske på grupperelasjoner i komplekse samfunn. [9] Tilfeldigvis hadde Barth, som senere skulle revolusjonere forskningen på etnisitet, ingen kontakt med dette miljøet i sin studietid. For det andre var Radcliffe-Brown, regnet som den fremste teoretikeren blant de britiske sosialantropologene, professor i Chicago fra 1931 til 1937. Flere av Barths lærere hadde vært studenter hos ham, og de hadde lært at studiet av sosiale relasjoner var mer fundamentalt enn studiet av symbolsk mening.

1946 var et løfterikt år. Verden var i ferd med å riste av seg støvet, bygge nye palasser på ruinene av de gamle, legge fortidens synder bak seg og gå inn i århundrets andre halvdel med et pågangsmot og en optimisme som skyldtes vissheten over at ondskaperen var beseiret for denne gang. I Paris satt Sartre og Beauvoir på sin stamkafé mens de betraktet de forbipasserende, skrev litteratur, polemisererte mot makten og filosoferte over kelnerens "kelnerhet". I Harlem fortsatte "den afroamerikanske renessansen" med å utvikle den dristigste og mest avanserte populærmusikken som hadde sett dagens lys siden Mozart. FN ble grunnlagt, og en internasjonal komité var i ferd med å formulere Den universelle menneskerettighetserklæringen (riktignok til protester fra amerikanske antropologer som Boas-studenten Melville Herskovits, som kritiserte den for ikke å ta høyde for kulturforskjeller). Indere og indonesere forberedte seg på selvstendighet, og avkoloniseringen skulle snart spre seg til Afrika. Det var en ny verden, en ny tid, og det var ingen tvil om at den bråmodne tenåringen Fredrik Barth i dette øyeblikk var rett mann på rett sted.

Antropologien i Chicago var like naturvitenskapelig som humanvitenskapelig. I sin bachelor-utdannelse lærte Barth om matematiske modeller for genetisk

forskning, anatomi og embryologi; i fysisk antropologi hadde han den anerkjente forskeren Sherry Washburn som lærer, og arkeologiprofessoren var Mesopotamia-eksperten Robert Braidwood. I kultur- og sosialantropologi hadde Barth lærere som Robert Redfield, kjent for sine landsbystudier i Mexico og India, samt Radcliffe-Brown-studentene Lloyd Warner og Fred Eggan. Til tross for de intense studiene fikk han også tid til å delta i et lite utgravningsprosjekt i Colorado sommeren 1947, og da det var slutt, ville han haike vestover til Stillehavskysten.

Det gikk dårlig med haikingen. Etter å ha deltatt i utgravningen en hel sommer, måtte han ha sett ut som en lasaron. Bedre gikk det da han ble kjent med en *hobo*, en omflakkende løsarbeider, som lærte ham kunsten å hoppe på lastetog uten å bli sett. ^[10] Slik fikk han en måneds gratis togreise rundt om i det vestlige USA, fra Nevadas ørken til Californias strender.

Dette er en typisk Barth-historie. Han har hele sitt liv vært drevet av nysgjerrighet, og når verden endelig lå for hans føtter, hadde han ikke til hensikt å la den bli liggende der. Han har alltid vært en mester i å gripe mulighetene når de byr seg. Denne gangen førte denne egenskapen ham bare rundt i det sørvestlige USA, men senere skulle den komme til nytte på mer produktive måter.

Den naturvitenskapelige tilnærmingen som Barth både fikk hjemmefra og gjennom sine tverrfaglige antropologistudier i Chicago, bidro uten tvil til å forme hans metode og kunnskapssyn. I hele sitt liv har han vært var for tendenser til spekulasjon og overfortolkning. Han har insistert på observasjon som den viktigste kilde til kunnskap og vært tilbakeholdende med henblikk på vidløftige generaliseringer.

Det må ha vært noen intense år. Fremdeles snakker Barth engelsk med hørbar amerikansk aksent, og selv om han senere skulle få en sterk tilknytning til britisk antropologi, har han hatt et aktivt forhold til amerikansk antropologi hele livet. Den siste akademiske stillingen han hadde, var som professor på deltid ved Boston University til 2008.

Allerede før mastergraden var levert, kom tilbudet fra Braidwood om å bli med til Irak. En viktig komponent i dette prosjektet gikk ut på å tidfeste temmingen av villsau og villgeit, og kanskje andre dyr, så Braidwood trengte en osteolog til å sortere dyreknokler. Med Barths – riktignok begrensede – bakgrunn i paleontologi mente

Braidwood at han var den rette mann for jobben. Men Braidwood var hele tiden klar over at nordmannens egentlige motivasjon for å reise til irakisk Kurdistan var å gjøre sosialantropologisk feltarbeid der. Planen var jo å bli igjen i de kurdiske fjellene etter at arkeologene hadde reist.

Utgravningene i Irak skulle ikke begynne før i 1951, og i mellomtiden reiste Barth hjem til Oslo. Høsten 1949 var han 20 år gammel, master i antropologi, nygift og uten jobb. Det var på denne tiden at han ble kjent med ”loftsgjengen” på Etnografisk museum, den lille gruppen av unge menn som studerte antropologi under professor Gutorm Gjessing, og som senere skulle gjøre seg bemerket på ulike måter i norsk sosialantropologi. Der møtte han den piperøkende Axel Sommerfelt, sønn av den berømte lingvisten Alf Sommerfelt, som var godt orientert om de ulike retningene i antropologien, spesielt den britiske. Der var også den analytisk skarpe Jan-Petter Blom, i mange år kjent over hele Nygårdshøyden for sin tversoversløyfe og alpelue, som – til tross for at han avla embetseksamen i nabofaget etnologi – skulle være en markant skikkelse i det bergenske antropologimiljøet lenge etter at Barth hadde reist derfra. Henning Siverts var også installert på loftet i Frederiks gate 2, en underfundig og original forsker som tidlig eksperimenterte med datateknologi (eller rettere sagt EDB, som det het i hullkortets tidsalder) i sine analyser av landsbyliv i Mexico. Senere kom blant andre Harald Eidheim, Arne Martin Klausen og Ingrid Rudie til. Alle disse skulle senere virke som lærere og forskere i Oslo eller Bergen fra rundt 1960 til like før årtusenskiftet.

Om Barth noen gang ble et fullverdig medlem av ”loftsgjengen”, er et åpent spørsmål. Han ”kom innom som en virvelvind”, slik en av kollegene fra den tiden uttrykker det, før han reiste videre på feltarbeid eller til Cambridge. Det har vært sagt at livet på loftet i Etnografisk museum generelt hadde en langsom og ettertenksom rytme, unntatt i periodene da Barth var der. Han brakte med seg vitalitet, impulser, ideer, intensitet og en karismatisk utstråling som må ha vært merkbar allerede i 1949.

Som sønn av professor Barth hadde Fredrik flere kontakter inn i det akademiske liv. Gutorm Gjessing fikk han riktignok aldri noe godt forhold til. Etter loftsgjengens syn var Gjessings antropologi av førkrigsmodell. Han ville studere mennesket i hele sin fylde – økologi, økonomi, politikk, ritualer, historie, kunst, religion, evolusjon og ikke minst arkeologi – og gjerne alt på én gang. Det var et slektskap mellom Gjessings antropologi og den amerikanske firefeltsvarianten, men

forskjellen var at amerikanerne studerte de fire feltene hver for seg. Gjessing (1906–79), som var utdannet arkeolog, var også museumsmann, og mente at mye interessant forskning kunne gjøres med utgangspunkt i gjenstandene i museets magasiner. Men museets unge løver hadde oppdaget britisk sosialantropologi, og de var av den oppfatning at faget måtte konsentrere seg om studiet av faktisk sosialt liv snarere enn døde gjenstander. Konflikten ble vel aldri tydeligere enn på møtet da Barth, som studentrepresentant, foreslo med en viss ironi at museet kanskje kunne selge samlingene for å finansiere feltarbeid. Noen yndling hos professor Gjessing ble han aldri.

Til gjengjeld ble Barth koblet på et prosjekt ledet av sosiologen Sverre Holm om norske lokalsamfunn, og fikk et lite stipend for å utføre en studie i Sollia (Ringeby, noen mil vest for Engerdal, hvor han hadde tilbrakt en sommer under krigen). Målet var å lage en slags økologisk adaptasjonsbeskrivelse, som viste hvordan norske fjellgårder utnyttet sine ressurser. I tillegg var en amerikansk sosiolog, som var interessert i ekteskapsbeskrivelser, på besøk i Norge. Barth kunne også levere ham noe materiale.

For Barth var prosjektet i Sollia viktig fordi det fungerte som en praktisk prøve i antropologisk feltarbeid. Etnografisk forskningsmetode er nemlig vanskelig å lære bort, og den læres best i praksis. Ikke to feltarbeid er identiske, og selv om det finnes standardprosedyrer, er det alltid nødvendig å improvisere. Til forskjell fra mange mastergrader i antropologi inneholdt den i Chicago ikke feltarbeid. I motsatt fall ville det ha vært praktisk umulig å ta hele mastergraden fra A til Å på tre år. I Norge varer studieløpet fem år, og består av en treårig bachelorgrad og en toårig master med et halvt års feltarbeid.

Mye samfunnsvitenskap er basert på intervjuer, kvalitative eller kvantitative, som kilde. I generell metodelære, særlig den sosiologiske, blir det gjerne sagt at den kvantitative metoden, enten den baserer seg på statistikk eller spørreskjema med standardiserte svaralternativer, gir lite kunnskap om mange. Med kvalitativ metode, der dybdeintervjuer er den viktigste kilden, forholder det seg gjerne omvendt: Forskeren snakker med relativt få, men til gjengjeld får han eller hun vite mye om dem som blir intervjuet. Antropologien går imidlertid ut over konvensjonell kvalitativ metode ved å insistere på en tredje metode, nemlig deltagende observasjon. Denne metoden er verken kapitalintensiv eller arbeidsintensiv: Det er billig å sende en

antropolog på feltarbeid; det koster ikke stort mer enn en flybillett, midler til livsopphold og kanskje et beløp til en assistent. Selv om det på sin måte kan være utmattende, er feltarbeid tilsynelatende heller ikke preget av særlig hardt arbeid. Mye av tiden går med til å vente eller være til stede ved rutinepregede aktiviteter i dagliglivet mens man prater med de tilstedeværende om temaer som opptar dem. Observasjoner er minst like viktige som konversasjonen; det gjelder å ha øynene med seg.

Derimot er feltarbeidet *tidsintensivt*. Ettersom antropologen i felt ideelt sett ikke bruker mye tid på å stille ledende spørsmål, men i stedet venter på at informantene selv skal ta opp interessante temaer, lar det seg vanskelig gjøre å forsere datainnsamlingen. Når etnografen snakker med informantene, forsøker han eller hun å føre en alminnelig samtale, og ofte stiller informantene like mange spørsmål som antropologen. De er jo også interessert i å forstå det fremmede. Feltarbeid er altså slitsomt. Barth, som har vært en av tidenes mest aktive feltarbeidere, innrømmer gjerne at han blir utmattet av å være i felt, og lengter etter å kunne sitte alene i kontemplativ ro noen timer etter et intenst samvær med informanter. Som etnografisk feltarbeider bruker du hele deg som forskningsinstrument, og dersom du ikke blir utslitt, gjør du noe galt.

I tillegg går ikke antropologer ut fra at det er nok å høre på hva folk sier; de trenger også å se hva de gjør. Generelt finnes to typer data i etnografisk feltarbeid: intervjudata basert på samtaler mellom etnograf og informant og samhandlingsdata (herunder uformelle samtaler mellom informanter). Dessverre er dagens antropologiske forskning i økende grad dominert av intervjudata, som det er raskt å samle inn gjennom delvis strukturerte intervjuer, og som relativt lett kan redigeres og skrives ut, til forskjell fra samhandlingsdata, som må forstås, tolkes, bearbeides og oversettes til språk. Denne dreiningen i retning av intervjudata skyldes nok først og fremst tidsknapphet.

Barths antropologi er mer enn noe annet en demonstrasjon av betydningen av å gjøre observasjoner. Selv om han av og til er til stede i sine egne tekster, er det aktørene – de andre – som står i forgrunnen. Barths metodiske grep og vinkling har av og til vært omtalt som ”metodologisk individualisme”, en merkelapp han selv er lite glad i. Dette perspektivet går ut fra at alle sosiale fenomener kan forstås ut fra enkeltpersoner og deres handlinger. Barth reserverer seg mot denne oppfatningen,

men det er ingen tvil om at han hele sitt liv har stått for en aktørorientert antropologi, der den konkrete sosiale prosess – og ikke systemer eller ”kulturer” – befinner seg i forgrunnen.

Deltagende observasjon som hovedmetode i etnografisk datainnsamling ble først praktisert på en systematisk måte av Malinowski under hans langvarige feltarbeid på Trobriand-øyene utenfor Ny-Guinea i perioden 1915–16 og 1917–18. Mange hadde gjort feltarbeid før Malinowski, men uten en eksplisitt metodelære og uten å tydeliggjøre skillet mellom intervju og observasjon. Franz Boas benyttet seg hovedsakelig av intervjuer (gjerne utført av utmerkede forskningsassistenter som George Hunt, som selv tilhørte tlingit-stammen), og det samme gjaldt for Malinowskis samtidige og rival Radcliffe-Brown, som var bedre som modellbygger enn han var som etnograf. For Malinowski var det maktpåliggende at antropologen ”slo opp teltet sitt midt i den innfødte landsbyen”, som han uttrykker det i innledningen til *Argonauts of the Western Pacific*.^[11] Han måtte lære seg språket og delta i dagligdagse aktiviteter. Han måtte bo i lokalsamfunnet lenge nok til at de innfødte sluttet å gjøre seg til for ham. Feltsituasjonen måtte kort sagt gjøres så naturlig som overhodet mulig.

For å lykkes med et feltarbeid av denne typen er det nødvendig å bruke hele seg som forskningsinstrument. Du må søke kontakt med folk, snakke med dem, lytte til dem, være med dem mens de utfører sine gjøremål, gjøre observasjoner og så videre, helst uten å bli oppfattet som en inntrenger, en spion eller en plageånd. Barth har vært en eksepsjonelt dyktig feltarbeider, med en unik evne til raskt å se hva som står på spill for folk, og hva som egentlig foregår i en situasjon. En yngre kollega^[12] forteller hvordan han lærte å se verden på en ny måte under en forelesning med Barth tidlig på 1990-tallet: Barth tegnet fire ovale figurer på tavlen og forklarte at de representerte dyrespor han hadde sett i den snødekte hagen sin for noen dager siden. Spørsmålet var hva slags informasjon man kunne få ut av dem. En student foreslo at det var spor etter en hare og et ekorn. Da Barth spurte hvilken retning de gikk i, svarte en av de zoologisk oppegående at de så ut til å gå i motsatt retning til tross for at sporene var bortimot identiske. Barth, som da var i midten av sekstiårene, hoppet da frem og tilbake på podiet, først som hare, deretter som ekorn, for å anskueliggjøre hvorfor studenten hadde rett. Poenget var at identiske fysiske uttrykk

ikke trengte å bety identisk innhold. Evnen til å observere handler ikke bare om å se, men å forstå hva det er man ser. ^[13]

Etter studien av fjellgårdene i Sollia reiste Barth med Braathens S.A.F.E. til Irak og sluttet seg til Braidwoods arkeologiske ekspedisjon. Da arkeologene hadde reist hjem, fulgte han planen om å bli igjen, og kunne allerede fra begynnelsen trekke veksler på et nettverk av kurdiske arbeidere som han var blitt kjent med under utgravningene. Med hjelp fra den kurdiske lederen Baba Ali Shaikh Mahmoud fikk han forskningstillatelse, og babaen inviterte ham til og med til å studere sine leilendinger utenfor byen Suleimaniyya. Som Barth påpeker i et tilbakeblikk, kunne ikke hans situasjon i Kurdistan ha vært heldigere. ^[14]

I tidligere tiders antropologi kunne en forsker kanskje slippe unna uten en klar problemstilling. Hadde man oppholdt seg tilstrekkelig lenge på et tilstrekkelig eksotisk sted, ville alt man hadde funnet ut, fremstå som interessant. Hvis man lurte på hvordan de levde, og hva de var opptatt av, kunne det være tilstrekkelig som generell innfallsvinkel. Slik forholdt det seg ikke lenger i 1950-årene, og Barths forskningsspørsmål var både spisset og ambisiøst. Han ønsket å studere variasjon i den sosiale organisasjonen blant kurdiske stammer og grupper som var kulturelt like, for å kunne forklare årsaken til denne variasjonen.

Monografien som kom ut av dette tidlige feltarbeidet, begynner slik:

Spredt utover den sørkurdiske landsbygda finnes et stort antall små, kompakte landsbyer, som er grunnleggende like på det fysiske plan, men svært varierende med hensyn til sin sammensetning og organisasjon, fra utvidet ættelinjeorganisasjon til fullt utviklet føydal organisasjon. ^[15]

Kulturen er stort sett den samme i hele området, men det er stor variasjon med hensyn til sosial organisasjon. Forklaringen er at mulighetene for selvstendig, lokal organisering basert på slektskap er langt større i Zagros-fjellene enn i det mesopotamiske lavlandet, og at kurderne ble innlemmet i sentraliserte politiske enheter når de migrerte nedover i slettelandet. Fra å være frie ble de leilendinger. Den sentrale problemstillingen i boken handler imidlertid ikke om opprinnelsen til denne variasjonen, men om hvordan de felles sosiale kategoriene, eller rollene, fungerer i forhold til de ulike sosiale formene. Dette er et sammenlignende prosjekt,

og det nærmeste antropologien kommer til eksperimentell metode: Noen variabler blir holdt konstante (i dette tilfellet kulturen og sosiale roller), mens noen varierer, nemlig sosial form og alt hva det innebærer av hierarkier, arbeidsdeling og politisk makt.

Uten å vite det definerte Barth her, på første side i sitt første etnografiske arbeid, et intellektuelt prosjekt som skulle holde ham beskjeftiget store deler av livet, om forholdet mellom ulike samfunnstyper, relasjonen mellom handlingsplanet (det sosiale) og det symbolske planet (det kulturelle), hvilke valgmuligheter aktører har under ulike begrensninger av sosial og kulturell art, og hvordan de utnytter sine muligheter. Barth omtaler gjerne sin egen antropologi som *proessorientert*. I stedet for å konsentrere seg om studiet av den indre logikken og strukturen i et lokalsamfunn, har han vært mer interessert i å utforske hva mennesker gjør i en gitt situasjon, og hvorfor de gjør det. Begrensningene er der, og det er nødvendig å kjenne til dem. Det sies at samfunnsforskere enten har fokus på skogen (struktur, helhet) eller trærne (enkelt personer, handlinger). Barths metode går ut på å se skogen i de enkelte trærne.

Barth var ennå ikke fylt 23 da han kom tilbake fra Kurdistan høsten 1951, men han hadde allerede både staket ut en kurs for sitt fremtidige virke og brutt med noen konvensjoner i datidens antropologiske hovedstrømninger. På denne tiden studerte antropologer stort sett enkeltsamfunn, mens Barth hadde gjort korte feltarbeid i en rekke landsbyer med henblikk på variasjon og sammenligning. Dessuten hadde han et blikk for enkeltpersoner som var utidsmessig på begge sider av Atlanteren, men spesielt i Storbritannia.

Tidlig på 1950-tallet var britisk sosialantropologi dominert av strukturfunksjonalismen, en lære utviklet av Radcliffe-Brown (som selv tok avstand fra begrepet) under inspirasjon fra den store sosiologen Émile Durkheim (1858–1917). Denne teoretiske retningen forsøkte å vise hvordan ulike deler av et samfunn hang sammen, forsterket hverandre og bidro til samfunnshelhetens opprettholdelse. Den har siden vært mye kritisert, ofte urettmessig, for å innføre teleologiske forklaringer i samfunnsvitenskapen, altså en idé om at et fenomens årsak kan komme etter virkningen. Verken Radcliffe-Brown eller hans elever mente noe slikt, men de antok at det fant sted en seleksjonsprosess der institusjoner, praksiser og sedvaner

som var funksjonelle ved å bidra til samfunnets opprettholdelse, overlevde, mens dysfunksjonelle fenomener ble sjaltet ut.

Strukturfunksjonalistisk antropologi la stor vekt på studiet av normer og regler, og silte og destillerte empiriske data for til slutt å kunne ende med en abstrakt og generell beskrivelse av sosial struktur. Barth var lite tiltrukket av dette programmet. Allerede i *Principles* betraktet han sosialt liv som dynamisk, improvisert og styrt like mye av individuelle valg som av normer. Da han senere på femtitallet orienterte seg sterkere mot britisk antropologi, knyttet han seg derfor til Malinowskis studenter snarere enn til Radcliffe-Browns, selv om han var blitt påvirket av Radcliffe-Browns ideer som student i Chicago.

Malinowski var, på det teoretiske plan, en mer renskåret funksjonalist enn Radcliffe-Brown. Han mente at sosiale institusjoner av forskjellig slag rent faktisk ble opprettholdt *fordi* de tilfredstilte et eller annet menneskelig behov, et syn få har forsvart i ettertid. Imidlertid hadde han en praksisnær tilnærming til feltmetode, og hans skepsis til vidløftige abstraksjoner forekom Barth å være av det sunne slaget. Malinowskis student Raymond Firth hadde i 1951 foreslått å bruke begrepet ”sosial organisasjon” som supplement og kanskje erstatning for ”sosial struktur”, for å betone det dynamiske, improviserte aspektet ved sosialt liv. [16] Betegnende nok snakker Barth allerede i *Principles* om organisasjon snarere enn struktur. Det sosiale liv var flytende, improvisert og omskiftelig.

Under feltarbeidet i irakisk Kurdistan samlet Barth inn et bredspektret og omfattende materiale om blant annet jordsmonn, klima, jordbruksteknikker og forholdet mellom jordbruk og kvegdrift. Han studerte ekteskapsmønstre, og sammenlignet praksisen antropologer kaller FaBrDa-preferanse (altså parallellsøskenbarnekteskap, det vil si at et mannlig ego om mulig gifter seg med *Fars Brors Datter*), med den underliggende økonomiske logikken i situasjoner der ubeslektede menn bytter søstre. I det sentrale analytiske kapittelet i boken sammenligner han Jaf, en stor, slektskapsbasert, nomadisk gruppe, med Hamawand, som også er slektskapsbasert, men består av fastboende bønder, og setter dem i kontrast med landsbyer som ikke er basert på slektskap, men er inkorporert i større føydale enheter.

Årsaken til at de kurdiske gruppene fra fjellene så lett blir innlemmet i større føydale enheter når de kommer ned i lavlandet, med sin høyere befolkningstetthet og

intensive irrigasjonsjordbruk, er deres politiske skjørhet. FaBrDa-ekteskap styrker ættelinjesystemet, men svekker evnen til å bygge allianser på tvers av slektsgruppen. Dilemmaet er fundamentalt for samfunn der slektsbånd er det viktigste prinsippet for politisk lojalitet, og er i dag tydelig i politisk fragmenterte land som Somalia og Palestina. I konklusjonen skriver Barth: ”Ingen politisk autoritet ut over ættelinjen er utviklet, og ingen samhandling mellom en ættelinje og andre grupper er nødvendig ut over et visst minimum av handel.” [17]

Principles of Social Organization in Southern Kurdistan er interessant, ikke minst fordi den peker fremover mot Barths modne arbeider. Hans interesse for makt og autoritet, samt forholdet mellom religiøs og sekulær makt, er tydelig allerede her; men han beskriver også forholdet mellom ulike typer religiøs makt. Blant kurderne hadde den skriftlærde mullahen eller hadjien stor formell autoritet. En hadji (altså en person som har vært på *hajj* til Mekka) var per definisjon høyt på strå og kunne ikke være leilending eller landarbeider. Dervisjen hadde derimot lav rang, og kunne ikke være storbonde. Dervisjen eller sayyiden tilhørte den mystiske sufistiske tradisjonen i islam, og hadde ingen formell posisjon, men kunne likevel ha stor uformell makt i kraft av sine personlige egenskaper. Skillet mellom hadji og dervisj minner forresten om skillet mellom gurun og magikeren, som Barth skulle utvikle i en langt senere artikkel, der han sammenlignet kunnskap på Bali og Ny-Guinea. [18]

Hjemme fra Kurdistan søkte Barth norske forskningsmidler for å kunne tilbringe et år ved London School of Economics, der han skulle skrive ut materialet med tanke på en doktorgrad. Det var særlig Raymond Firth som trakk ham til LSE, men instituttet for sosialantropologi der, bygget opp av Malinowski i mellomkrigstiden, var allerede et av Storbritannias beste, i konkurranse med Oxford, hvor E.E. Evans-Pritchard hadde professoratet.

Da Barth ankom LSE tidlig i 1952, viste det seg at Firth var på feltarbeid i Tikopia (Polynesia), men i stedet møtte Barth den ukjente, men lynende intelligente Edmund Leach, som skulle bli en viktig inspirasjonskilde og sparringpartner i mange år. Barth har aldri lagt skjul på at Leach er den antropologen han har lært mest av, selv om Leach etter hvert skulle bevege seg i en annen retning enn sin norske kollega.

Edmund Ronald Leach (1910–89) hadde bakgrunn i ingeniørfag da han begynte å følge Malinowskis seminar ved LSE i 1930-årene. [19] Under krigen var han stasjonert i Burma, og benyttet anledningen til å gjøre feltarbeid hos kachinene, et

folkeslag nord i landet som mye senere har fått stor internasjonal oppmerksomhet blant annet på grunn av opiumshandel, uroligheter og diskriminering fra den burmesiske staten. Leach skulle senere bli viden kjent, respektert, men også fryktet for sin briljante, arrogante form, og særlig hans første monografi, *Political Systems of Highland Burma* (1954), [20] har hatt vedvarende innflytelse på antropologisk tenkning om forholdet mellom slektskap, politikk og myter. Den tilhører simpelthen en håndfull monografier enhver antropolog, iallfall i Europa, må kjenne.

Leach hadde vært i Kurdistan og forstod Barths prosjekt. Selv hadde han nylig skrevet artikkelen "Structural Implications of Matrilateral Cross-Cousin Marriage", [21] med utgangspunkt både i sitt materiale fra Burma og den sensasjonelle franske boken om slektskap som nettopp var kommet ut (nemlig Lévi-Strauss' *Les structures élémentaires de la parenté*), og han var interessert i å utveksle stoff og ideer med den begavede studenten fra Norge.

Leach og Barth var et umake par. Mot slutten av 1950-tallet begynte Barth å bruke spillteoretiske modeller for å analysere individuelle strategier for nyttemaksimering, mens Leach ble stadig mer fascinert av Lévi-Strauss og utforsket mulighetene for å studere kulturelle universer som tegnsystemer basert på meningsbærende kontraster. [22] Tidlig på 1950-tallet var de imidlertid en god match, med sin felles interesse for å finne mekanismer som førte til transformasjoner i dynamiske sosiale systemer. Leachs analyse av kachinene viste både hvordan kachiner kunne bli shan, altså skifte etnisk identitet, og hvordan deres eget politiske system vekslet mellom det egalitære *gumlao* og det hierarkiske *gumsa*. Barths analyse av kurderne i det nordlige Irak hadde et lignende mål, nemlig å studere mekanismene bak og implikasjonene av endring og variasjon. Da han senere arrangerte et symposium om etnisitet, som skulle føre til hans mest siterte artikkel overhodet, var Leachs analyse av relasjonene mellom kachin og shan en av de opprinnelige inspirasjonskildene.

Nå var Barth i gang for alvor. I sommerferien 1952 dro han like godt til Solør i Hedmark for å komme innpå taterne eller romanifolket, som var særlig godt etablert i denne regionen. Han syklet fra sted til sted, intervjuet og observerte, og skrev en artikkel, "The social organization of a pariah group in Norway", [23] på bakgrunn av dette korte feltarbeidet. Hans tørst etter kunnskap og nysgjerrighet på det som var

annerledes, var grenseløs, men han var også effektiv i å omsette erkjennelsen i skriftlige analyser. Men så skulle han tilbake til London – og deretter hjem til Oslo.

Barth leverte *Principles* som doktoravhandling i Oslo i januar 1953. Leach publiserte sin bok fra Burma året etter. *Political Systems of Highland Burma* ble en klassiker, mens Barths Kurdistan-arbeid ble veid og funnet for lett.

Doktorgradskomiteen i Oslo bestod av Gjessing, Holm og etnologen Knut Kolsrud. Etter hvert kom språkforskeren Georg Morgenstierne med i komiteen som fjerdemann. Selv har Barth mistanke om at komiteen opplevde det som u hørt at en så ung mann skulle avlegge dr. philos.-graden: ”De telte på knappene, og i siste omgang fant de løsningen: De konsulterte Evans-Pritchard og spurte ham om denne avhandlingen ville blitt godkjent ved Oxford. Og det kunne Evans-Pritchard si at den ikke ville, for de krevde minimum ett års feltarbeid. Og det var ikke oppfylt. Da sa komiteen at de her hadde fått beskjed om at den ikke ville godkjennes ved Oxford. Og da var det jo ingen grunn til at den skulle godkjennes i Oslo heller.” [24]

En tolkning som kanskje er like nærliggende som Barths egen, er at komiteen ikke var kompetent til å vurdere arbeidet. Ingen av komitémedlemmene var sosialantropologer, og de må ha hatt problemer med å vurdere verdien av de nitid innsamlede dataene og tabellene om slektskap, ekteskapsmønstre og ættelinjeorganisasjon. I dag ville det kanskje også ha vært innvendt at avhandlingen var for kort (140 sider) til å passere som monografi; men at den hadde kvaliteter som tilsvarte doktorgradsnivå i sosialantropologi i 1953, det være seg i Oxford eller Oslo, er det liten tvil om.

Barth publiserte lite fra sitt kurdiske feltarbeid. Mye av materialet ble liggende urørt helt til det teoretiske essayet *Models of Social Organization* (1966), da variasjonen i sosial organisasjon blant kurdere i Nord-Irak ble et hovedcase i utviklingen av generative modeller.

Nå befant Barth seg i en kinkig opportunitetssituasjon. Hans første sønn Thomas Fredrik Weybye Barth (Tom) ble født i 1951, mens faren var i Kurdistan. Molly var hjemmeværende, og Fredrik var eneforsørger, men uten arbeid, og uten å ha avlagt graden som kunne ha gitt ham billetten til en akademisk karriere. Hans jevnaldrende på museet hadde riktignok ikke så mye som en magistergrad, men de delte verken hans ambisjonsnivå eller familieansvar.

Det var Georg Morgenstierne som kom Barth til unnsetning. Det kan ha skyldtes dårlig samvittighet over den diskutabile underkjennelsen av doktoravhandlingen; hvorom allting er, hjalp Morgenstierne Barth med å få et femårig universitetsstipend, fra 1954 til 1958. Disse årene utnyttet Barth effektivt. Han visste at hvis du så på et etnografisk kart over verden på den tiden, var det et stort område, fra Kurdistan til det nordvestlige India, som fremstod praktisk talt som en diger hvit flekk i sosialantropologien, et fag som hittil hadde vekslet mellom Nord-Amerika, Stillehavet og Afrika som geografiske fokusområder. Han bestemte seg for å gjøre forskning i et pashto-talende område i det nordvestlige Pakistan.

---

[1] Edvard Hviding: *Barth om Barth*, manus, 1995. Professor Edvard Hviding har generøst stilt til min disposisjon et omfattende intervjumateriale som har vært uvurderlig i arbeidet med denne boken, basert på en serie samtaler med Barth ved Emory University i 1995.

[2] ”As so frequently in social anthropological description, our task is to find out what kind of things there are to know about this society, rather than to attempt a rigorous recording of answers to questions that are already in principle known to the investigator.” Fredrik Barth: *Sohar: Culture and Society in an Omani Town*, s. 8. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press.

[3] Hviding, *Barth om Barth*, 1995.

[4] Hviding, *Barth om Barth*, 1995.

[5] ”the realization of my highest wish”, Fredrik Barth: ”Sixty Years in Anthropology”, *Annual Review of Anthropology*, 2007: 2.

[6] Andre Gingrich: ”The German-Speaking Countries.” I Fredrik Barth, Andre Gingrich, Robert Parkin and Sydel Silverman, *One Discipline, Four Ways: British, German, French, and American Anthropology*, s. 61–156. Chicago: University of Chicago Press 2005.

[7] Se Torgeir Skorgen: *Rasenes oppfinnelse: Rasetenkingens historie*. Oslo: Spartacus 2002; Jon Røine Kyllingstad: *Kortskaller og langskaller: Fysisk*

antropologi i Norge og striden om det nordiske herremennesket. Oslo: Spartacus 2004.

[8] Claude Lévi-Strauss: *The Elementary Structures of Kinship*, overs. Rodney Needham. London: Tavistock 1969 [1949].

[9] Se Ulf Hannerz: *Exploring the City: Inquiries toward an Urban Anthropology*. New York: Columbia University Press 1980.

[10] Fredrik Barth: *Vi mennesker: Fra en antropologs reiser*, s. 14. Oslo: Gyldendal 2005.

[11] Bronislaw Malinowski: *Argonauts of the Western Pacific*. Prospect Heights, IL: Waveland 1984 [1922].

[12] Thorgeir Kolshus, personlig kommunikasjon

[13] Se også Thomas Hylland Eriksen: "Antropologen som detektiv", i Alexander Elgurén og Audun Engelstad, red.: *Under lupen: Essays om kriminallitteratur*. Oslo: Cappelen Akademisk 1995.

[14] Fredrik Barth: "Sixty Years in Anthropology", *Annual Review of Anthropology*, 2007, s. 2.

[15] "Scattered over the South Kurdish countryside are a great number of small, compact villages, essentially similar in their physical aspects, yet highly variegated with respect to their composition and organization, ranging from extended lineage organizations to fully developed feudal organization." Fredrik Barth: *Principles of Social Organization in Southern Kurdistan. Universitetets Etnografiske Museum. Bulletin 7*, s. 9. Oslo: Universitetets Etnografiske Museum 1953.

[16] Raymond Firth: *Elements of Social Organization*. London: Watts 1951.

[17] "No supra-lineage political authority is developed, and no interaction between a lineage and other groups is necessary, except for a certain minimum of trade." *Principles of Social Organization in Southern Kurdistan. Universitetets Etnografiske Museum. Bulletin 7*, s. 139. Oslo: Universitetets Etnografiske Museum.

[18] The guru and the conjurer: Transactions in knowledge and the shaping of culture in Southeast-Asia and Melanesia. *Man* 25 (4): 640–653.

[19] See Stanley J. Tambiah: *Edmund Leach: An Anthropological Life*. Cambridge: Cambridge University Press 2002.

[20] Edmund R. Leach: *Political Systems of Highland Burma*. London: Athlone 1954.

[21] Edmund R. Leach: "The structural implications of matrilineal cross-cousin marriage." Curl Prize essay 1951. London: Royal Anthropological Institute 1951.

[22] Edmund R. Leach: *Culture And Communication. The Logic By Which Symbols Are Connected*. Cambridge: Cambridge University Press 1976.

[23] Fredrik Barth: "The social organization of a pariah group in Norway." *Norveg* 5: 125–144.

[24] Hviding, *Barth om Barth*, 1995.